

Gramsci'nin Hegemonya Kavramı Bağlamında Kültürel Öğelerin Çevirisi*

Translation of Cultural Features within the Context of Gramsci's Concept of Hegemony

Araştırma/Research

Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT

Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü,
ssbozkurt@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0003-0376-0358

ÖZET

Hegemonyanın kurulmasında rol oynayan unsurlar siyasi, askeri ve ekonomik olduğu kadar kültürel de. Bu fikirden yola çıktığımızda, çeşitli temsil dizgeleri ve bunların aktarımının önemi gözler önüne serilmektedir. Konuyu, en önemli temsil dizgelerinden biri olan dil bağlamında ele aldığımızda ise çeviri belli bir dilde yazılan kaynak metnin bir diğer dile aktarılması, erek kültür dizgesinde kendisine bir yer edinmesi olarak düşünülmelidir. Edebiyat ve edebi çeviri de ağır ama emin adımlarla bir hegemonya kurmak ve bu hegemonyaya karşı çıkmak için en temel araçlardandır. Bu konuda alanda yazılan doktora tezinden hareketle kaleme alınan bu çalışmada, tezin üzerinden geçen on senede yaşanan kültürel, siyasi ve teknolojik gelişmeler ışığında İngilizce ve Anglo-Amerikan kültür ve Türkçe ve Türk kültürü çeviri açısından ele alınarak, özellikle John Fowles'un *The French Lieutenant's Woman* [*Fransız Teğmen'in Kadını*], Jeanette Winterson'un *Orange is Not the Only Fruit* [*Tek Meyve Portakal Değildir*] ve Julian Barnes'ın *England, England* [*İngiltere İngiltere'ye Karşı*] eserlerinin çevirileri karşılaştırmalı olarak Venuti'nin çeviri stratejileri ve Gramsci'nin hegemonya kavramı çerçevesinde incelenmiştir. Eser seçimi ile başlayan dil hegemonyasının çevirmenlerin kullandığı çeviri stratejileri bağlamında kendisini ne şekilde gösterdiği üzerinde örnekler yardımıyla durulmuştur. Sonuç bölümünde ise İngilizcenin ve Anglo-Amerikan kültürün süregelen hegemonyasının çeviri yoluyla nasıl devam

* Bu çalışma Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt'un Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngiliz Kültür Araştırmaları Doktora Programında Prof. Dr. Himmet Umuncu danışmanlığında yazılan "Translation of Text as Translation of Culture: A Study of the Turkish Translations of John Fowles's *The French Lieutenant's Woman*, Jeanette Winterson's *Oranges are not the Only Fruit*, and Julian Barnes's *England, England*" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

ettiği, zaman zaman da nasıl kırıldığı ve çevirmenlerce benimsenen ve yerleştirme ve yabancılaştırma stratejilerinin bir arada kullanılmasına dayanan karma yöntemin bu duruma ne oranda katkı sağladığı sosyo-kültürel bağlamda tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: kültürel hegemonya, yerleştirme, yabancılaştırma, Gramsci, Venuti

ABSTRACT

The elements that play a role in establishing hegemony are political, military and economic as well as cultural. Language, which is one of the most important representation systems, is culturally important within the context of hegemony. Thus, translation is equally important in fostering or challenging hegemony. Within this context, literature and literary translation are the most basic tools for establishing hegemony and counter-hegemony. Based on a doctoral dissertation that adopts a cultural studies perspective on translation, this study focuses on the Anglo-American and Turkish cultures with particular attention to the Turkish translations of John Fowles's *The French Lieutenant's Woman*, Jeanette Winterson's *Orange is Not the Only Fruit*, and Julian Barnes's *England, England*. This study also pays attention to the cultural, political and technological developments of the last ten years that had elapsed since the thesis was written. To this end, using Venuti's translation strategies and Gramsci's concept of hegemony, the study reveals how hegemony unleashed through the power of language and culture, which would possibly start off with the selection of the source text, manifests itself in the translatorial strategies. In the conclusion part, the study addresses the nature of the prevalent hegemony of the Anglo-American culture and language exerted through translations, and the counter-hegemony created through translations. It is also revealed, within a socio-cultural context, that the translators adopt a hybrid strategy based on domestication and foreignization to counter the hegemonical nature of the Anglo-American culture.

Keywords: cultural hegemony, domestication, foreignization, Gramsci, Venuti

1. Giriş

Pek çok alan uzmanı, günümüzün değişen şartları, teknolojinin mekânsal algıları değiştirmesi ve küreselleşme gibi nedenlerle kültürler arasındaki sınırların ortadan kalktığı konusunda çalışmaktadır. Bir yandan da bırakın uluslar arasında, aynı ulusun içinde bile kültürel farklılıkların hala bulunduğu; kıyafetlerden, yiyeceklerle, hukuk sistemlerinden eğitim sistemlerine farklılıklar gözlemlenebileceği kuşku götürmez. Bir dijital platform kullanıcısının izlediği İspanyol yapımı bir dizide yer alan dizi karakterlerinin, evlerini döşediği global markaları Fransız ya da Türk yapımı bir dizide görsek ve söz konusu ülkelerde bu markaların benzer dekorasyonlara sahip mağazaları olduğunu varsaysak da her bir ülkede buradan alışveriş eden müşterilerin tüketici alışkanlıklarında farklılıklar olduğunu söyleyebiliriz. Belki de bu nedenlerden dolayı, küreselleşen dünyayı bu gözle görmek ve kültürel farklılıkların çeviribilim açısından hala tartışmaya değer bir konu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu kültürel farklılıklar bağlamında bazı kültürlerin diğerlerine göre daha baskın olduğu ve daha az baskın olanlar üzerinde bir hegemonya kurduğu alan yazınında söylenmiştir. Hegemonyanın kurulmasında rol oynayan unsurlar siyasi, askeri ve ekonomik olduğu kadar kültürel de. Bu fikirden yola çıktığımızda, çeşitli temsil dizgeleri ve bunların aktarımının önemi gözler önüne serilmektedir. Konuyu, en önemli

temsil dizgelerinden biri olan dil bağlamında ele aldığımızda ise çeviri belli bir dilde yazılan kaynak metnin bir diğer dile aktararak, erek kültür dizgesinde kendisine bir yer edinmesi olarak düşünülmelidir. Bu bağlamda edebiyat ve edebi çeviri de ağır ama emin adımlarla bir hegemonya kurmak ve zaman zaman da bu hegemonyaya karşı çıkmak için en temel araçlardandır. Dil, dünya görüşümüzü ve düşünce sistemimizi aktarmak için bir araç olduğu kadar bu dünya görüşünün şekillenmesine de önemli katkı sağlayan inşa edici bir unsurdur. Edebiyat ise bu inşanın en önemli araçlarından birisidir.

Bu yaklaşımdan yola çıkarak bu çalışmada, Türkçeye yapılan edebi çeviriler söz konusu olduğunda günümüzde hangi dil ve dillerin hegemonya kurmaya yatkın olduğu ve gerek eser seçimi gerekse çeviri sırasında yararlanılan çeviri yöntemleri aracılığıyla bu hegemonyaya ne oranda katkıda bulunulduğu ya da karşı çıktığı Gramsci'nin hegemonya kavramı ile Venuti'nin yerleştirme ve yabancılaştırma stratejileri çerçevesinde tartışılacaktır. 2010 yılında kültür çevirisi bağlamında yazılan doktora tezinden hareketle kaleme alınan bu çalışmada, tezin üzerinden geçen on senede yaşanan kültürel, siyasi ve teknolojik gelişmelere de çalışmada kısaca yer verilecektir. Bu bağlamda doktora tezine de konu olan İngilizce ve Anglo-Amerikan kültür ve Türkçe ve Türk kültürü çeviri açısından ele alınarak, özellikle John Fowles'un *The French Lieutenant's Woman* [*Fransız Teğmen'in Kadını*], Jeanette Winterson'un *Orange is Not the Only Fruit* [*Tek Meyve Portakal Değildir*] ve Julian Barnes'ın *England, England* [*İngiltere İngiltere'ye Karşı*] eserlerinin çevirileri karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Söz konusu eserlerin örneklerle çalışıldığı diğer çalışmalardaki (Sancaktaroğlu-Bozkurt, 2010a; 2010b) tartışmalardan da yola çıkılarak, eser seçimi ile başlayan dil hegemonyasının çevirmenlerin kullandığı çeviri stratejileri bağlamında kendisini ne şekilde gösterdiği üzerinde örnekler yardımıyla durulacaktır. Sonuç bölümünde ise İngilizcenin ve Anglo-Amerikan kültürün süregelen hegemonyasının çeviri yoluyla nasıl devam ettiği, zaman zaman da nasıl kırıldığı ve çevirmenlerce benimsenen karma yöntemin bu duruma ne oranda katkı sağladığı sosyo-kültürel bağlamda tartışılacaktır.

2. Lawrence Venuti'nin Çeviri Yaklaşımı ve Gramsci'nin Hegemonya Kavramı ile İlişkilendirilmesi

Hegemonya kavramı "lider, yöneten" anlamına gelen Yunanca "egemonia" kelimesinden gelmektedir. On dokuzuncu yüzyıl boyunca "siyasi üstünlük" (Williams, 1988, s. 144) anlamında kullanılan, on dokuzuncu yüzyılın sonları ile yirminci yüzyılın başlarında proletaryanın üstünlüğü temel alınarak Marksist bir karaktere bürünen (Anderson, 1978/1988, s. 30) hegemonya teriminin kapsamı yirminci yüzyılın önemli Marksist düşünürlerinden Antonio Gramsci tarafından genişletilmiştir. 1929-1935 yılları arasında kaleme aldığı *Quaderni del carcere* [*The Prison Notebooks*] [*Hapishane Günlükleri*] eserinde Gramsci hegemonya kavramını sınıflar üzerinden yorumlayarak, bu kavramı sadece proletaryaya değil genel olarak yöneten tüm sınıfların eylemlerine uygulamıştır.

Yetmişlerin sonları ile seksenlerin başlarında en önemli kavramlardan biri olan kültürel hegemonya kavramı ise baskın sınıfların sosyal ve kültürel üstünlüğünü

dayatma yeteneği manasına gelir. Gramsci'ye göre hegemonya, yönetilen kitlenin rızası aracılığıyla inşa edilir. Baskın gruplar ezilen sınıfların üzerindeki hakimiyetlerini entelektüeller aracılığıyla kurarlar ki bu grupların temel rolü kitlelerin rızasını kazanmaktır. Sosyal, kültürel ve tarihi bir çerçevenin bir parçası olan edebi eserlerin tek başlarına var olmadıkları gerçeğinden yola çıkılarak, kültürel bir kurum olan edebiyatın da hegemonya kurmak için bir araç olduğu düşünülebilir. Edebi ürünler içinde buldukları toplumun yansıması oldukları kadar, söz konusu topluma yön veren ve bu toplumun inşasına katkıda bulunan ürünlerdir de. Sosyal medyanın, dizilerin, bilgisayar oyunlarının çağında bu etkileşim edebi eserler söz konusu olduğunda yukarıda sayılan ürün türlerine göre görece olarak daha yavaş ilerlese de, halen edebi eserler ait oldukları toplumlardaki kimlik oluşumunda etkilidir. Dolayısıyla, çeviri edebiyat da kaynak kültürlerin erek kültürler üzerinde kurdukları hegemonyayı güçlendirmeleri ve zaman zaman da buna karşı koymaları için bir araca dönüşebilir. Bu durumun en açıkça fark edildiği alanlardan biri sömürgecilik sonrası dönem eserlerinin çevirisidir. Eser seçimi ile başlayan süreç, söz konusu eserlerin çevirisinde kullanılacak stratejiler ile devam eder (daha ayrıntılı bir inceleme için bkz. Sancaktaroğlu-Bozkurt, 2014).

Çeviri edebiyat söz konusu olduğunda özgün edebiyattan farklı olarak kaynak ve erek dil ve kültür arasında bir çekişme gözlemlenebilir. Hatta eser seçimi düşünüldüğünde seçilen kaynak eserin yazıldığı dil ve ait olduğu kültür ile diğer dil ve kültürlerin bir çekişmesi söz konusudur. Çeviri sürecinde egemen olan bu güç ilişkileri, hegemonya kavramı bağlamında pek çok araştırmacı için (Cronin, 2003, 2006; Tymoczko, 2010; Venuti, 1995, 1998, 2013, vb.) önemli bir inceleme konusu olmuştur. Güç ilişkilerine ilişkin incelemeler sosyolojik açılımlarla ülkemizde de kendisini göstermiştir (Bogenç Demirel, 2013; Bulut, 2018; Erkazancı-Durmuş, 2020). Söz konusu güç dengeleri eser seçimi ile başlayıp, metin içerisindeki çeviri stratejileri ile devam eder, hatta yayımlanma biçimlerine kadar pek çok farklı biçimde kendisini gösterebilir.

Çevrilmek üzere belli eserlerin, yazarların, dillerin ve kültürlerin tercih edilirken diğerlerinin reddedilmesinin dilsel ve edebi olduğu kadar ideolojik ve ticari nedenleri de bulunmaktadır. Bu durum zaman zaman erek kültür üzerinde daha önce kurulmuş bir hegemonyanın edebi eserler aracılığıyla güçlendirilmesi ya da buna direnç gösterilmesinin bir yolu olabilmektedir. Örneğin, Osmanlı döneminde Fransızcanın ve Fransız kültürünün etkisinin, çevrilecek edebi eser seçimlerinde de kendisini gösterdiğine tanık olabiliriz. Önemli entelektüellerin ve yazarların çeviri yaptıkları bu dönemlerde söz konusu kişilerin Fransızca hakimiyetleri zaman zaman İngilizce yazılmış eserlerin Osmanlıcaya yapılan çevirilerinin de Fransızca çeviriler temel alınarak yapılmasına neden olmuştur (daha ayrıntılı bir okuma için bkz. Karadağ, 2008).

Bu noktada, Venuti'nin çeviribilimde ele aldığı hegemonya kavramını Gramsci'nin hegemonya kavramı bağlamında örneklerle ayrıntılandırmak yerinde olacaktır. Venuti pek çok makaleye, teze ve araştırmaya ilham veren çalışmasında günümüzde İngilizcenin güçlü konumundan bahseder. Venuti'ye göre İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana İngilizce dünya çapında en çok çevrilen dil iken, İngilizceye yapılan çeviriler daha azdır (1995, s. 25). Bir başka deyişle, İngilizce dışında kalan diğer dillere yapılan çevirilere bakıldığında, bu çeviri eserlerin çok önemli bir bölümünde kaynak

dilin İngilizce olduğu görülmektedir (daha ayrıntılı veriler için bkz. Sancaktaroğlu-Bozkurt, 2010a; 2010b). Diğer yandan, İkinci Dünya Savaşından bu yana oldukça düşük yüzdelerde seyreden farklı dillerden İngilizceye yapılan çevirileri kapsayan çeviri oranı, ABD ve İngiltere gibi ülkelerde sadece yüzde ikilerdedir (Venuti, 2008, s. 11). Bu durum sadece yüzde ile de sınırlı değil, çevirinin konumu ile de alakalıdır. Venuti'ye göre "çeviri [...] Anglo-Amerikan kültürlerde marjinal bir konumdadır" (1998, s. 160). Bir başka deyişle Anglo-Amerikan kültürlerde edebiyat alanında yoğun bir çeviri faaliyeti göze çarpmaz.

Venuti, çeviri faaliyetinin yoğun olduğu kültürlerde, İngilizcenin güçlü konumunun, İngilizcenin kaynak dil olarak tercih edilmesiyle desteklendiğini söylerken, eser seçimiyle başlayan dil ve kültür hegemonyasının, çeviri sürecinde tercih edilen çeviri stratejileri ile de devam ettiğinden bahseder. Venuti'nin, Schleiermacher'ın "okuru yazara götüren" ve "yazarı okura götüren" diye tanımladığı çeviri yaklaşımlarından hareketle ortaya attığı yabancılaştırma ve yerleştirme stratejileri, sadık ve serbest çeviri arasında iki uç olmaktan öte, çevirmenin bu seçimlerinin arkasında yatan güç dengeleri bağlamında önem kazanır. Venuti'ye göre yerleştirme stratejisi on yedinci yüzyıldan bu yana diğer dillerden İngilizceye yapılan çevirilerde baskın bir strateji olagelmıştır (1995, s. 121). Venuti, baskın olmayan dillerden İngilizceye yapılan çevirilerde yerleştirmenin tercih edilmesinin diğer kültürlerin erek kültürde kendilerine yer açmalarına karşı bir direnç oluşturulmasına neden olduğunu öne sürmektedir. Aynı şekilde yabancılaştırmanın da İngilizceden diğer dillere yapılan çevirilerde kendini göstererek, kültürel bir hegemonya kurma aracı olduğunun üzerinde durularak, bu durumun İngilizcenin güçlü konumunu daha da güçlendirmesinin bir yolu olduğu öne sürülür.

3. Günümüzde Yayımlanan Çeviri Eserlerin Konumu ve Eser Seçimi Bazında Egemen Olan Diller

Venuti'nin doksanlı yıllarda yaptığı tespitlerin üzerinden geçen yıllar içerisinde, yayımlanan çeviri eserlerin farklı ülkelerdeki konumu ve eser seçimi bazında egemen olan dillerin çok da değişmediği görülebilir. Bu konuda son döneme dair bir kaç veri paylaşmak, güncel durumu gözler önüne sermek açısından anlamlı olacaktır.

2014 yılında *BBC Culture*'da yayımlanan İngilizce konuşulan ülkelerdeki kısıtlı çeviri oranına değinen makaleye göre hem İngiltere'de hem de ABD'de sonbaharda yayımlanan kitap listelerinde sadece Japoncadan ve Çince'den birer çeviri kitap yer alırken, yeni çıkan diğer tüm kitapların İngilizce kaleme alındığı; Hilary Mantel, Ian McEwan, Peter Carey, Colm Tóibín, Martin Amis, Margaret Atwood, Sarah Waters, Richard Ford gibi yazarların tercih edildiği görülmektedir (Anderson, 2014; *BBC News Türkçe*, 2015). Habere göre İngilizce konuşulan ülkelerdeki yüzde iki veya üçlerde kalan çeviri kitap oranı, Fransa'da yüzde yirmi yedi, İspanya'da yüzde yirmi sekiz, Türkiye'de yüzde kırk ve Slovenya'da yüzde yetmiş bulmaktadır (Anderson, 2014; *BBC News Türkçe*, 2015).

Aynı şekilde, 2017 yılında yayımlanan Uluslararası Yayıncılık Telif ve Danışmanlık Merkezi Projesi (YATEDAM) Uluslararası Yayıncılık Raporu'na (2017) göre çeviri eser oranlarına bakacak olursak, (2015 yılı verilerine göre) Almanya'da çeviri eserlerin ilk ve yeniden basımlar da dahil piyasadaki oranının yüzde on iki olduğunu, altı bin otuz bir eser ile en çok İngilizceden çeviri yapıldığını; (2016 yılı verilerine göre) ABD'de AmazonCrossing'in sadece yüzde dokuz nokta seksen beş ile en fazla çeviri basan yayınevi olduğunu, bu oranın Minotaur gibi yayınevlerinde yüzde bir nokta seksen bire düştüğünü; Endonezya'da yayımlanan kitaplardan yaklaşık yüzde ellisinin çeviri eser olduğunu ve en fazla çeviri yapılan dillerin İngilizce, Arapça, Çince, Korece ve Japonca olduğunu; Güney Kore'de en çok satanlar listesindeki yüz eserden otuz dokuzunun çeviri eser olduğunu görmekteyiz.

Karşı hegemonya bağlamında durumu incelediğimizde ve yıllar içerisinde değişen verilere baktığımızda Gramsci'nin de belirttiği gibi hegemonya varsa karşı hegemonya da vardır fikrinden hareketle İngilizcenin kurulu hegemonyasının, zaman zaman sarsıldığını veya en azından sorgulandığını görmekteyiz. Örneğin, Londra'daki Pushkin yayınevinin sahibi Adam Freudenheim, İngilizce basılan kitaplar ve çeviriler arasındaki oranın çok dengesiz olduğunu söyleyerek, 2012'de devraldığı Pushkin'de bunu değiştirmeye çalıştıklarını vurgulayarak, günümüzde bastıkları kitapların yüzde doksanının çevirilerden oluştuğunu belirtmiştir (Anderson, 2014; *BBC News Türkçe*, 2015). Geçen on yılda İngilizce konuşulan ülkelerdeki yüzde ikilik oranın bazı yayınevleri için oldukça arttığını; üniversite yayınevlerinin, küçük bütçeli yayınevlerinin ve internetin bunda etkili olduğunu, örneğin Massachusetts Üniversitesi yayınlarının yüzde otuzunun çeviri yayınlardan oluştuğunu, ABD'deki Mage adlı yayınevinin sadece Farsçadan çeviriler yayımladığını söyleyebiliriz (Anderson, 2014; *BBC News Türkçe*, 2015), dolayısıyla İngilizcenin hegemonyasının göreceli olarak sarsıldığını görebiliyoruz.

Giderek küreselleşen dünyada çeviri oranının düşük olması, özellikle İngilizce konuşulan ülkeleri diğer kültürlerden ve etkileşimden mahrum bırakarak, diğer kültürlerin görünmezliğine katkıda bulunurken; bu oranın özellikle internet yayıncılığı aracılığıyla da artması kültürlerarası etkileşimleri mümkün kılmaktadır.

3.1 Türkiye'de Yayımlanan Çeviri Eserlerin Konumu ve Eser Seçimi Bazında Egemen Olan Diller

Türkiye özelinde çeviri eserlerin konumuna ve hangi dillerin ve kültürlerin egemen olduğuna baktığımızda da şu verilere ulaşırız. Çeviriler Türkiye yayıncılık piyasasında önemli bir yer tutmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2009 yılındaki verilerine göre 2009 yılında Türkiye'de yayımlanan tüm edebi eserlerin yüzde yirmi beşinin, diğer bir deyişle dörtte birinin, çeviri olduğu görülmektedir¹ (Sancaktaroğlu-Bozkurt, 2010a, s. 84-85). Şu anda bakımda olan Index Translationum'dan 2010 yılında alınan verilere baktığımızda İngilizcenin erek dil olarak sonlarda yer alması, Venuti'nin doksanlı yıllardaki görüşlerini Türkiye için de destekler niteliktedir. Daha az baskın diller ve

¹ Erken Cumhuriyet dönemine ilişkin ayrıntılı bir çalışma ve veriler için bkz. Tahir-Gürçağlar (2018).

kültürlerden gelen ürünlere İngilizce konuşulan ülkelerin kapalı olduğu Türkiye özelindeki güncel verilerle de desteklenmektedir.

Makalenin dayandığı doktora çalışmasının tamamlandığı 2010 yılından bu yana geçen yaklaşık on yılda pek çok alanda değişimler yaşandığı yadsınamaz. Türkiye'deki çeviri eserlerde kaynak metin olarak İngilizcenin hakimiyetinin devam edip etmediğine ve günümüzde Türkçeden en çok hangi dillere çeviri yapıldığına çeşitli veriler aracılığıyla bakabiliriz.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun Kültür İstatistikleri 2017 Raporu verilerine göre çeviri eserlerin ülkemizde toplam oranı 2016 yılında (toplam elli dört bin dört yüz kırk altı eser arasından) sekiz bin dokuz yüz seksen iki eser ile yüzde on altı nokta dörtken, 2017 yılında (toplam altmış bin üç yüz otuz beş eser arasından) dokuz bin beş yüz elli ile yüzde on beş nokta sekiz oranında kalmıştır (Keskin, 2018). Çeviri eserlerdeki baskın olan kaynak dilin, 2016 yılında yüzde altmış nokta sekiz ile İngilizce kitaplar olduğunu, 2017'de de bu oranın yüzde altmış bir nokta yediye çıktığını görmekteyiz. Fransızca ise 2016 yılında yüzde altı nokta sekiz oranındayken, 2017 yılında bu oran yüzde altı nokta yediye düşmüştür. 2016 yılında yüzde altı nokta altı oranındaki Almanca bu listedeki en fazla düşüşü yaşayan dil olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira 2017 yılında Almanca eser oranı sadece yüzde beş nokta beştir. Arapça ise yerini koruyarak 2016 yılında olduğu gibi 2017 yılında da yüzde beş nokta ikilik bir orana sahiptir. 2016 yılında yüzde iki nokta birlik bir orana sahip olan İtalyanca ise 2017 yılında yüzde iki nokta ikilik bir orana ulaşmıştır (Keskin, 2018).

Yukarıda sonuçları paylaşılan Uluslararası Yayıncılık Telif ve Danışmanlık Merkezi Projesi (YATEDAM) Uluslararası Yayıncılık Raporu'nun sonuç kısmında da değinildiği üzere "ülkemizdeki yayımlanan çeviri kitap oranlarına bakıldığında yurt dışından satın alınma oranı çok yüksektir" (2017, s. 64). Buna karşılık, Türk edebiyatının tanıtımına devam ederek, farklı ve Türkiye yayıncılığının fazla temasının olmadığı pazarlara ulaşmak hedefler arasında gösterilmiştir (2017, s. 65).

Bir başka güncel veriyi daha ele alacak olursak, Mehmet Tahir Öncü tarafından hazırlanarak, 2017 yılında yayımlanan *Türkçe Çeviriler Bibliyografyası*'na bakabiliriz. Söz konusu bibliyografyada Cumhuriyet'in ilk yıllarından 2016 yılına kadar Türkçeye aktarılan eserler ele alınmıştır. Dillere ve türlere göre bir sınıflandırma yapılan bibliyografyada aralarında İngiliz, Alman ve Fransız edebiyatları kadar Arnavut edebiyatı, Çin edebiyatı, Sırp edebiyatı gibi edebiyatların da bulunduğu otuz üç tane dil ve edebiyat incelenmiştir. Öncü'nün ön sözde de bizzat belirttiği gibi bibliyografya nihai bir liste olmamakla ve sürekli gelişmekle birlikte son derece ufuk açıcı bir kaynaktır. Söz konusu bibliyografyaya göre otuz üç alt başlık altında en çok yeri İngiliz edebiyatı başlığı altında yer alan çeviriler tutmaktadır.

Türkçe eserlerin en çok çevrildiği diller bağlamında yeni verilere bakacak olursak, Uluslararası Yayıncılık Telif ve Danışmanlık Merkezi Projesi (YATEDAM) Uluslararası Yayıncılık Raporu'nda (2017), Türkiye'nin Çeviri ve Yayımlar Destek Programı (TEDA)'dan alınan verilere göre en fazla çevirinin Bulgarcaya yapıldığı görülmüştür. Bulgarca'yı sırayla Almanca, Arnavutça, Arapça, Farsça ve İngilizce takip etmiştir.

Yukarıda kısaca bahsedilen kuramsal bilgi ve verilerden hareketle Türkiye özelinde İngilizcenin yanı sıra diğer dillerden yapılan çevirilerin de göreceli olarak arttığını, ama İngilizcenin hegemonyasını hala koruduğunu görebiliriz. Türkçeye çevrilen eserler açısından, eser seçimiyle başlayan İngilizce hegemonyasının, çeviri stratejileri ile de devam edip etmediğini sorgulayabiliriz. Ancak Türkçe gibi daha az baskın dillerde Venuti'nin çeviri stratejilerini farklı bir açıdan ele almakta fayda vardır. Tahir-Gürçağlar'ın da belirttiği gibi "ağırlığı zaten yeterince hissedilen İngiliz-Amerikan kültürünü daha da öne çıkaracak tarzda çeviri yapılması ideolojik açıdan güç ilişkilerini sarsmak bir yana, daha da pekiştirecektir. Türkçeden İngilizceye yapılan çevirilerde kaynak odaklı çeviri stratejileri benimsenmesi ise istenen sarsıcı etkiyi bir ölçüde gerçekleştirebilir" (2005, s. 23). Diğer bir deyişle, göreceli olarak daha az baskın olan bir dil olan Türkçeye yapılan çevirilerde yerileştirme stratejisinin kaynak dil ve kültüre bir direnç olarak görülebileceği, yabancılaştırma stratejisinin ise İngilizcenin ve İngiliz kültürünün güçlendirilmesine katkıda bulunacağı ileri sürülebilir.

4. Çeviri Stratejilerinin Hegemonyaya Katkısının Eserler Üzerinden İncelenmesi

Eser seçimleri ile kısmen de olsa oluşturulan İngilizcenin hegemonyasının münferit eserlerin çevirisinde tercih edilen stratejiler bağlamında incelenmesi bizi birtakım bulgulara götürebilir. İnceleme için seçilen romanların üçünün de İngiliz kültürüne ilişkin kültürel unsurları yoğun olarak barındırdığı, üçünün de deneysel edebi özelliklere sahip olduğu ve kültürel, edebi ve tarihi göndermelere biçimlerinin bir parçası olarak sıklıkla başvurdukları gözlemlenmiştir.

Fowles'un 1969 yılında kaleme aldığı *The French Lieutenant's Woman* [*Fransız Teğmen'in Kadını*] ilk basıldığı andan itibaren Britanya'da hem akademik hem de popüler çevrelerde büyük ilgi uyandırmıştır. Fransızca, Almanca, İtalyanca, İspanyolca ve Yunanca da olmak üzere pek çok dile çevrilmiştir (Sancaktaroğlu-Bozkurt, 2010b, s. 40). Romanda Charles Smithson ve onun Miss Sarah Woodruff ile olan ilişkisi anlatılmaktadır. Charles bir baronun yeğenidir ve çok zengin bir manufakturacının kızı olan Ernestine Freeman ile nişanlıdır. Miss Sarah Woodruff ise sosyal olarak dışlanmış bir figürdür, bir Fransız teğmenle ilişkisi olduğu ve adamın onu terk ettiği dedikoduları yapılmaktadır. Romanda, yazarın eser içinde ortaya çıkması, zamansal ikilik ve tasarlanan üç farklı son gibi özellikler ön plandadır. Eser, tarihi metakurgu olarak görülmektedir. Eserin Türkçe çevirilerine gelecek olursak, Milli Kütüphane Katalog Tarama verilerine göre, eserin Türkçede iki farklı çevirisi yer almaktadır. 1972 yılında yapılan çeviri Nihal Yeğinobalı'ya ait olup Altın Kitaplar Yayınevi tarafından *Bir Başka Kadın* adıyla basılmıştır. Eserin Aslı Biçen tarafından yapılan ikinci çevirisi ise 1995 yılında *Fransız Teğmenin Kadını* adıyla Ayrıntı Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Gözden geçirilmiş ikinci baskı 1999 yılında yapıldıktan sonra eserin günümüze kadar pek çok kereler yeniden basımı yapılmıştır. Ayrıntı Yayınlarının bastığı son yeniden basımdaki bilgilere göre, 2021 basımı eserin on altıncı basımıdır. Bu incelemeye konu olan çeviri Biçen'in Ayrıntı Yayınları tarafından yayımlanan çevirisidir.

1985 yılında yayımlanan Jeanette Winterson'un *Orange is Not the Only Fruit* [Tek Meyve Portakal Değildir] eseri ise toplumsal cinsiyet ve feminizm konusunda öne çıkmaktadır. Eser Fransızca, Almanca, İtalyanca, İspanyolca ve Japonca da olmak üzere pek çok farklı dile çevrilmiştir (Sancaktaroğlu-Bozkurt, 2010b, s. 89). 1960'ların İngiltere'sinde geçen roman annesi tarafından son derece katı kurallarla yetiştirilen Jeanette adında genç bir kızın zamanla lezbiyen eğilimlerini fark ederek kimliğini bulma yolculuğunu Jeanette'in ağzından aktarmaktadır. Ana hikayeye ek olarak romanda yer alan peri masalları, efsanevi mitler ve edebi, dini ve tarihi göndermeler romanın post-modern özelliğini kuvvetlendirmektedir. Romanın Sevin Okyay tarafından Türkçeye yapılan çevirisi, 2000 yılında İletişim Yayınevi tarafından basılmış, daha sonra Sel Yayıncılık tarafından 2015 yılında gözden geçirilmiş yeni basımı yapılmıştır. Bu incelemeye konu olan çeviri, Okyay'ın İletişim Yayınevi tarafından yayımlanan çevirisidir.

1998 yılında Julian Barnes tarafından kaleme alınan *England, England* [İngiltere İngiltere'ye Karşı] ise Türkçeye Serdar Rifat Kırkoğlu tarafından 2003 yılında çevrilerek, Ayrıntı Yayınları tarafından basılmıştır. Britanya'da geçen romanda Sir Jack Pitman'ın Wight Adası'nda bir tema parkı kurma süreci anlatılır. Jack Pitman akıllı ve hırslı bir kadın olan Martha Cochrane'ni projede kendisine yardım etmesi için işe alır. Martha'nın sevgilisi Paul Harrison ile bir olup Pitman'ın sırlarını ortaya çıkartmakla onu tehdit etmesi sonucunda güç elde etmesi ve sevgililerin ayrılmasının ardından Pitman'ın yeniden kontrolü eline alarak onu adadan atması ile roman son bulur. Roman, özellikle tarihin yeniden yazımı, ulusal kimlik, kişisel ve kolektif hafıza gibi konulara eğilmiştir.

Eser seçimiyle başlayan hegemonyanın çeviri stratejileri ile ne oranda güçlendiğini görmek amacıyla birtakım örnekler aşağıda verilmiştir.

4.1 The French Lieutenant's Woman ve Çevirisi

İncelenen ilk eser *The French Lieutenant's Woman* ve Aslı Biçen tarafından Türkçeye çevrilen *Fransız Teğmenin Kadını* romanıdır. Romanın içeriği ve kullanılan biçem düşünüldüğünde, roman çevirmeni zorlayacak pek çok unsur içermektedir. Bu sorunlu kısımlar arasından dönemin kültürel havasını yansıtan ifadeler bakabiliriz.

Biçen'in **yerlileştirmeyi** yoğun olarak tercih ettiği başlıklar arasında kıyafetlerin, yiyeceklerin, deyimlerin ve zaman zaman da özel yer isimlerinin yer aldığını görürüz:

Tablo 1

The French Lieutenant's Woman Çevirisinde Yerlileştirme Stratejisinin Tercih Edildiği Örnekler

KM-The French Lieutenant's Woman (1969/1971)	EM-Fransız Teğmenin Kadını (1995/2008)
---	---

4/1/1	<p>So they went closer to the figure by the cannon-bollard. She had taken off her bonnet and held it in her hand; her hair was pulled tight back inside the collar of the black coat that had been in fashion those past forty years. She too was a stranger to the crinoline; but it was equally plain that was out of oblivion, not knowledge of the latest London Taste (s. 13).</p>	<p>Toptan bozma iskele babasına yaslanmış duran kadına biraz daha yaklaştılar. Bonesini çıkarmış, elinde tutuyordu; saçlarını siyah mantosunun içine sımşık sokmuştu – mantosu son kırk yıl içinde moda olmuş olan herhangi bir kadın mantosundan çok bir binici ceketini andırıyordu. O da kasnaklı etek giymemişti, ama bunun, en son Londra modasını izlediğinden değil de, unutkanlıktan kaynaklandığı aşikardı (s. 13).</p>
4/1/2	<p>The grog was excellent, the Burmah cheroot that accompanied it a pleasant surprise; and these two men still lived in a world where strangers of intelligence shared a common landscape of knowledge, a community of information, with a known set of rules and attached meanings. (s. 132)</p>	<p>Sıcak şarap mükemmeldi, doktorun bunun yanına bir de Burma purosunu ikram etmesi hoş bir sürpriz oldu; bu iki adam hala, zeki iki yabancıların ortak bir bilgi coğrafyası, bilinen kuralları ve belirlenmiş anlamları olan bir enformasyon bütünlüğünü paylaştığı bir dünyada yaşıyorlardı. (s. 141)</p>
4/1/3	<p>“A fortnight later, Grogan’s coming into his house one afternoon and this colleen’s walking towards the Cobb. I have her in, I talk to her, I’m as gentle to her as is she’s my favourite niece. And it’s like jumping a jarvey over a ten-foot wall. Not on, my goodness, Smithson, didn’t she Show me not-on!”</p> <p>[...]</p> <p>“And she wouldn’t leave!”</p> <p>“Not an inch. It’s this, you see (s. 135).</p>	<p>“On beş gün sonra, bir akşamüzeri eve gelirken bu güzel kızın Cobb’a doğru yürüdüğünü gördüm. Onu içeri aldım, en sevdiğim yeğenimmiş gibi tatlı tatlı konuştum onunla. Ama deveye hendek atlatmak gibi bir şeydi. Nuh diyor da peygamber demiyordu, azizim Smithson, böyle bir kız!”</p> <p>[...]</p> <p>“Gitmedi ha!”</p> <p>“Kıpırdamadı bile. Anlayacağın katır gibi inatçı. (s. 145)</p>

4/1/4

He sold his portion of land, invested shrewdly at the gaming tables (he went to **Almack's** rather than to the Almighty for consolation), in short, lived more as if he had been born in 1702 than 1802, lived very largely for pleasure...and died very largely of it in 1856. (s. 16)

Kendi payına düşen toprakları satıp, paranın bir kısmını akıllıca demiryolu hisselerine, bir kısmınıysa akılsızca kumar masalarına yatırdı (teselliyi Tanrı'da değil **barlarda** arayanlardandı). Kısacası, 1802'den çok 1702'de doğmuş gibi yaşadı, ama daha ziyade zevki için yaşadı...büyük ölçüde de onun yüzünden 1856'da öldü. (s. 17)

Yukarıda geçen ilk örnekte, Charles Sarah ile karşılaşır ve Sarah'nın modayı takip etmediğini anırtıracak şekilde onu betimler. Burada geçen ve özellikle on dokuzuncu yüzyılda kadınların etekleri kabarık dursun diye içlerine giydikleri "crinoline" (Encyclopædia Britannica), "kasnaklı etek" olarak karşılanmıştır. Eser boyunca geçen bu kelime, çevirmen tarafından farklı şekilde karşılanırsa da (örn. "kabarık etek" (s. 9)) çevirmenin tercih ettiği strateji hep yerleştirme olmuştur.

İkinci örnekte geçen ve sıcak şarap diye çevrilen "grog" on sekizinci yüzyıl ortalarında içilen sıcak alkollü içki anlamına gelmektedir. Genellikle roma su karıştırılarak yapılır ve şeker ve limon suyu eklenerek sıcak olarak servis edilir. Sıcak şarap "grog" ifadesinin tam karşılığı olmasa da benzer özellikler gösteren (sıcak servis edilen alkol ve şeker içeren karışım) iki içki söz konusu olduğu ve erek kültür okuru da sıcak şaraba çok yabancı olmadığı (önceden edebi eserler, kitle iletişim araçları vb. ile inşa edilen bir aşinalık söz konusudur) için tercih edilmiş olabilir. "Grog" eser boyunca farklı yerlerde geçmiş ve farklı ifadeler ile ("sıcak şarap" (s. 114), "şarap" (s. 145), "içki" (s. 151)) karşılanmış olmasına rağmen, çevirmenin tercih ettiği yerleştirme stratejisi hiç değişmemiştir.

Üçüncü örnekte ise Dr. Grogan, Charles'a Sarah ile karşılaşmasını anlatmaktadır. Kadına arkadaşlarından birinin yanında bir iş önermiş ama Sarah onu reddederek, aslında ona hiç de iyi davranmayan Mrs. Poulteney'in yanında kalmayı tercih etmiştir. Dr. Grogan'ın olayı anlatırken kullandığı deyimse ifadeler, birebir aynı olmasa da Türkçede aynı anlama gelen ve okura oldukça yerel gelebilecek "deveye hendek atlatmak gibi bir şeydi", "Nuh diyor da peygamber demiyordu", "anlayacağın katır gibi inatçı" gibi karşılıklar ile yerleştirilerek çevrilmiştir.

Yukarıdaki dördüncü örnekte Charles'ın babası hayatın tadını çıkartan ancak sorumluluklarını yerine getirmeyen bir adam olarak tasvir edilmektedir. Burada incelenen "Almacks" ifadesi ile kast edilen "Almack's Assembly Rooms"dur. Londra'da 1765'te açılan ve kadınları ve erkekleri aynı anda kabul eden ilk mekânın adıdır (Timbs, 1866, ss. 86-87). Burada Charles'ın babasının dünyevi zevklere kendisini kaptırmış olduğunu ifade etmek için kullanılmıştır. Türkçe karşılığı ise "barlar" olarak verilmiştir. Kast edilen yer hiçbir şekilde bar, pub ya da taverna değildir, ancak söz konusu ifadenin bağlamı ve işlevi düşünüldüğünde yerleştirme stratejisi ile (her ne kadar Türk okurun

Viktorya dönemi gerçeklerini kavraması engellense de) okurun üzerinde amaçlanan etki yaratılmıştır.

Söz konusu eserde **yabancılaştırmanın** özellikle tercih edildiği kısımlar ise genellikle bazı özel isimlerin, özellikle de yer isimlerinin çevirisi ile bazı göndermeler olmuştur.

Tablo 2

The French Lieutenant's Woman Çevirisinde Yabancılaştırma Stratejisinin Tercih Edildiği Örnekler

	KM-The French Lieutenant's Woman (1969/1971)	EM-Fransız Teğmenin Kadını (1995/2008)
4/1/5	That evening Charles found himself seated between Mrs Tranter and Ernestina in the Assembly Rooms. The Lyme Assembly Rooms were perhaps not much, compared to those at Bath and Cheltenham ; but they were pleasing, with their spacious proportions and windows facing the sea. (s. 111).	O akşam Charles kendini, Toplantı Salonu'nda, Bayan Tranter ile Ernestina'nın arasında oturur buldu. Bath ve Cheltenham 'dakilerle kıyaslandığında Lyme 'nin Toplantı Salonu pek öyle ahım şahım sayılmazdı, ama genişliği ve denize bakan pencereleri çok hoştu. (s. 119).
4/1/6	At Cambridge, having duly crammed his classics and subscribed to the Thirty-nine Articles , he had (unlike most young men of his time) actually begun to learn something. (s. 17).	Cambridge'de kendisinden beklendiği gibi klasikleri hatmedip Otuz Dokuz Makale 'ye abone olmanın yanı sıra (zamanın delikanlılarının aksine) gerçekten de bir şeyler öğrenmeye başlamıştı. (s. 18).

Biçen'in sadece beşinci örnekte yer alan Lyme, Bath ve Cheltenham için değil diğer pek çok yer ismi için de yabancılaştırma stratejisini kullandığını görmekteyiz (örn. "Beaminster" (s. 33), "Meriton" (s. 51), "Sidmouth" (s. 87), "Exeter" (87), "Cadiz" (s. 119), "Wessex" (s. 235).

Altıncı örnekte ise Biçen'in geçen ifadeyi birebir çevirerek yabancılaştırma stratejisini uyguladığını görüyoruz. Okur, Charles'in abone olduğu bir makaleler serisi olduğunu bağlamdan çıkartmakla birlikte, söz konusu serinin dini bir karakteri olduğunu bilmeyecektir.

Tek bir stratejinin özellikle tercih edildiği örnekler ek olarak, özellikle İngilizce metinde İngilizce yerine Latince ve/veya Fransızca verilen ifadelerin ve bir takım özel isim ve göndermelerin çevirilerinde **karma** bir yaklaşım tercih edildiğini görmekteyiz:

Tablo 3

The French Lieutenant's Woman Çevirisinde Karma Bir Stratejinin Tercih Edildiği Örnekler

	KM-<i>The French Lieutenant's Woman</i> (1969/1971)	EM-Fransız Teğmenin Kadını (1995/2008)
4/1/7	She led him to the side of the rampart, where a line of flat Stones inserted sideways into the Wall served as rough steps down to a lower walk. "These are the very steps Jane Austen made Louisa Musgrove fall down in <i>Persuasion</i> ." (s. 12).	Duvara yanlamasına sokulmuş yassı taşların aşağı inen kaba saba bir merdiven oluşturduğu yere götürdü Charles'ı. "Jane Austen'ın <i>İkna</i> romanında Louisa Musgrove'ı düşürttüğü basamaklar bunlar işte." (s. 12).
4/1/8	In her room that afternoon, she unbottened her dress and stood before mirror in her chemise and petticoats [...] Her lips moved. And she hastily opened one of her wardrobes and drew on a <i>peignoir</i> . (ss. 29-30)	O akşamüzeri elbisesinin düğmelerini açıp kombinezonu ve iç çamaşırlarıyla aynanın karşısına geçti [...] Dudakları kımıldadı. Telaşla dolaplarından birini açıp üzerine bir <i>peignoir</i> giydi. (30) Dip not: (Fr.) Sabahlık (ç.n.) (s. 30)

Ernestina'nın Charles'a dik merdivenleri betimlediği yedinci örnekte Jane Austen'ın *Persuasion* [*İkna*] romanına ve romanın ana kahramanı Louisa Musgrove'a gönderme yapılmaktadır. Biçen karakter isimlerini aynı bırakmakla birlikte, romanın adını Türkçede bilinen çevirisini kullanarak Türkçe olarak vermiş ve "roman" kelimesini ekleyerek metin içine ufak bir açıklama koymuştur. Romanlarda geçen karakterlere ilişkin edebi göndermeleri zaman zaman yabancılaştırma yöntemi ile çevirse de ("Madame Bovary" (s. 114), "Emma Bovary (s. 114), "Dr. Jekyll ile Mr. Hyde" (s. 339), vb.), Biçen'in benzer bir karma stratejiyi başka edebi göndermeler için de uyguladığını görmekteyiz (kaynak metinde Charles Dickens ve roman geçmediği halde çevirmenin "Charles Dickens'ın *Pickwick Dosyası* Romanı" (s. 42) olarak çevirdiği örnek ve benzerleri gibi).

Viktorya dönemi kıyafetlerinden bahsedilen ve Ernestina'nın anlatıldığı sekizinci örnekte ise Ernestina aynanın karşısında kendisini bir dansçı ya da aktris olarak hayal eder, ancak bir süre sonra bundan fazlasıyla rahatsız olarak hızla üzerine giyecek bir

şeyler alır. Burada geçen “peignoir” kadınların saçlarını tararken giydikleri bol sabahlığa verilen isimdir. Buna banyodan çıkınca giyilen keten ya da pazenden yapılan bir kıyafet de denebilir (*Oxford English Dictionary*). Biçen, Fransızca olan “peignoir” sözcüğünü olduğu gibi bırakmış ancak Türk okurun anlaması için dip not ekleyerek karma bir strateji uygulamıştır. Fowles’in eserlerinde yabancı kelimeler tercih etmesine getirilen eleştirilere verdiği cevaplar göz önünde bulundurulduğunda (bkz. Tarbox, 1989, s. 177) Biçen’in karma stratejisinin amaçlanan etkiyi yarattığı düşünülmelidir.

Sonuç itibarıyla Biçen’in Türkçede kolayca okunan, okurun yabancılik hissetmeyeceği bir metin oluşturduğu, bunu yaparken yerlileştirme stratejisi kadar okurun önceden aşına olduğu unsurları olduğu gibi bırakarak yabancılaştırma stratejisinden de yararlandığı; Türkçede karşılığı olmayan ve okurun aşına olmadığı kısımlar içinse iki stratejiye aynı anda başvurarak, karma bir strateji tercih ettiği görülmüştür. Tüm örnekler incelendiğinde çevirmenin, her ne kadar yerlileştirme stratejisine yoğun olarak (2010 yılındaki çalışmada incelenen toplam bin altı yüz dört örneğin yüzde altmış iki nokta doksan altısı yerlileştirme stratejisi tercih edilerek çevrilmiştir (Sancaktaroğlu-Bozkurt, 2010b, s. 82) başvurduğu görülse de yabancı unsurları da kültüre katmaya devam ederek, çeviriyi iki gücün çarpıştığı bir alan gibi kullandığı düşünülebilir.

4.2 *Oranges Are Not the Only Fruit* ve Çevirisi

İncelenen ikinci eser *Oranges Are Not the Only Fruit* ve Sevin Okyay tarafından Türkçeye çevrilen *Tek Meyve Portakal Değildir* romanıdır.

Okyay’ın kıyafetler, yiyecekler ve deyimlerin çevirisinde genellikle **yerlileştirme** stratejisini tercih ettiği görülmüştür.

Tablo 4

Oranges Are Not the Only Fruit Çevirisinde Yerlileştirme Stratejisinin Tercih Edildiği Örnekler

---

KM-*Oranges Are Not the
Only Fruit* (1985)

EM-*Tek Meyve Portakal
Değildir* (2000)

4/2/1	At school I couldn't seem to learn anything or win anything, not even the draw to get out of being dinner monitor. Dinner monitor meant that you had to make sure everybody had a plate and that water jug didn't have bits in it. Dinner monitors got served last and had the smallest portions. I'd been drawn to do it three times running and I got shouted at in class for always smelling of gravy . My clothes were gravy-spotted and my mother made me wear the same gymslip all week because she said there was no point trying to make me look clean as long as I had the duty. (s. 37)	Okulda hiçbir şey öğrenemiyor ve kazanamıyor gibiydim. Yemek kolu olmaktan kurtulmak için çekilen kurayı bile. Yemek kolu olmak demek, herkesin bir tabağı olmasını ve su sürahisinde kırıntı bulunmamasını sağlamak demektir. Arka arkaya üç kere kurayla bu işe seçilmiştim, sınıfta da bana hep salça kokuyorum diye bağırırlardı. Elbiselerim salça lekeleri ile doluydu ve annem, bu işi yaptığım sürece temiz görünmeye çalışmamın bir anlamı olmadığını söyleyerek bana hafta boyu aynı düğmesiz elbiseyi giydirirdi. (s. 48)
4/2/2	While I lay shivering in the parlour she took a toothcomb to my room and found all the letters, all the cards, all the jottings of my own, and burnt them one night in the backyard. (s. 112)	Ben salonda titreyerek yatarken, odamı iğneden ipliğe taradı , benim bütün mektuplarımı, bütün kartlarımı, çiziktirdiğim her şeyi buldu ve onları bir gece arka bahçede yaktı. (s. 122)

Yukarıda geçen birinci örnekte yiyeceklere ve kıyafetlere ilişkin ifadeler geçmektedir. Jeanette'in okuldaki memnuniyetsizliğini vurguladığı bu örnekte "gravy" kelimesi "salça" olarak çevrilmiştir. Okuyay "salça" ifadesini, eserde geçen "brown sauce" için de kullanmayı tercih etmiştir. Burada önemli olan söz konusu yiyeceğin kültürel öneminden ziyade, Jeanette'in kıyafetinin lekelenmiş olmasıdır. Okul üniforması olarak giyilen kolsuz bir elbiseyi ifade eden "gymslip" ise "düğmesiz elbise" ifadesi ile karşılanmıştır. Okuyay burada bir nevi metin içi açıklama yaparak okurun söz konusu kıyafeti gözünde canlandırmasını istemiş olabilir.

İkinci örnekte Jeanette annesinden ve onun katı tutumundan bahseder. Burada geçen "took a toothcomb to my room" ifadesi Türkçe olarak "odamı iğneden ipliğe taradı" olarak çevrilmiş ve metin yerleştirilerek, Türk okura aşına olduğu bir ifade sunulmuştur.

Okuyay'ın özel isim ve yer isimlerinin çevirisi ile birtakım göndermelerin çevirisi içinse **yabancılaştırma** stratejini tercih ettiği görülmüştür.

	KM-Oranges Are Not the Only Fruit (1985)	EM-Tek Meyve Portakal Değildir (2000)
4/2/3	While some of our church forgave me on the admittedly dubious grounds that I couldn't help it (they had read Havelock Ellis and knew about Inversion), my mother saw it as a wilful act on my part to sell my soul. (s. 128)	Kilisemizdekilerin bazıları beni elimde olmadığı şeklindeki doğrusu hayli şüpheli bir gerekçeyle bağışladığı halde (Havelock Ellis 'i okumuşlardı ve Tersinme hakkında bilgileri vardı), annem bunu benim, ruhumu satmak için istekli bir edimim olarak gördü. (s. 139)

Üçüncü örnekte, Melanie ve Jeanette'in ilişkisinin ortaya çıkmasının ardından Jeanette hayatına devam etmeye çalışmaktadır. Jeanette, Kilise'nin bazı üyelerinin, onun yaptıklarının aslında elinde olmadığını öne sürerek onu suçlamadıklarını düşünür. Burada geçen "Havelock Ellis" ile kast edilen kişi Britanyalı seksolog, doktor ve sosyal reformist olan Henry Havelock Ellis'tir, bahsedilen kitap ise homoseksüellik hakkındaki İngilizce tıp alanında yazılan ilk kitap olan *Sexual Inversion*'dir. Bu kitapta Ellis homoseksüel ilişkileri bir hastalık ya da suç olarak nitelemez, bu haliyle tabuları yıkan bir etkisi vardır. Okuyay söz konusu ismi hiçbir değişiklik olmadan olduğu gibi aktarmıştır. Özel isimler söz konusu olduğundan sıklıkla başvurulan bir yöntem olmakla birlikte, özel isimlerin bağlamda çeşitli göndermeleri olduğunda tercih edilen karma yöntem burada uygulanmamıştır. Söz konusu kitabın homoseksüellik üzerine olduğu bağlamdan anlaşılrsa da söz konusu eserin diğer özellikleri açıkça aktarılmamıştır.

Diğer eserlerde göreceli olarak daha az rastlanan dini terim ve ifadeler içinse zaman zaman yabancılaştırma tercih edilirken, zaman zaman yerlileştirme stratejisi bağlama göre tercih edilmiştir.

Tablo 6

Oranges Are Not the Only Fruit Çevirisinde Yerlileştirme ve Yabancılaştırma Stratejilerinin Farklı Bağlamlarda Tercih Edildiği Örnekler

	KM-Oranges Are Not the Only Fruit (1985)	EM-Tek Meyve Portakal Değildir (2000)
4/2/4	My hyacinths were pink. Two of them. I called the ensemble ' The Annunciation ' (you have to have a theme). This was because the blooms were huddled up close, and reminded me of Mary and Elizabeth soon after the visit by the angel. (s. 46)	Benim sümbüllerim pembeydi. İki tane. Bu topluluğa " Cebrail'in Hazreti Meryem'e Ulaştırdığı Doğum Müjdesi " adını verdim (insanın bir teması olmalı). Çünkü çiçekler birbirine sokulmuştu ve bana, meleğin ziyaretinin hemen ardından Meryem ile Elizabeth'i hatırlatıyorlardı." (s. 59)

4/2/5	I pulled off the wrapper.	Ambalaj kağıdını çekip çıkardım.
	It was a domed wooden box with three White mice inside. “Shadrach, Meshach and Abednego in the fiery furnace.” She stretched her gums at me into a smile. “Look, I painted them meself.” (s. 31)	İçinde üç beyaz fare olan kubbeli bir tahta kutuydu. “Shadrach, Meshach ve Adendego alevli fırında.” Tebessüm niyetine dudaklarını çekerek damaklarını gösterdi. “Bak, alevleri de kendim yaptım.” (s. 41)

Yukarıda geçen dördüncü örnekte Jeanette dini bir teması olan elişi çalışması ile bir yarışma kazanmaya uğraşmaktadır. Diğer çalışmaları gibi bu da pek beğenilmez ve tuhaf bulunur. Cümlede geçen “The Annunciation” ile Cebrail’in Meryem’e İsa’nın doğacağına müjdesini verdiği sahne anlatılır. Hristiyanlık için önemli olan bu sahneyi çevirirken Okyay açıklama yolunu seçmiştir. Bu haliyle okurun anlamasına yardım ederek daha yerleştirilmiş bir karşılık sunmuştur. Okyay, benzer dini öğelerin geçtiği cümleler için metin içinde açıklama yöntemini tercih etmiştir (örneğin, “the meek and paschal Lamb” (s. 4), “Hamursuz’da kurban edilip yenmeye mahkum halim selim kuzu” (s. 13); “the Book of Deuteronomy” (s. 15), “Eski Ahit’in beşinci bölümünden, Tesniye Kitabı’ndan” (s. 26) şeklinde çevrilmiştir).

Yine dini kavramlara gönderme yapan beşinci örnekte ise Okyay bu kez yabancılaştırma stratejisini uygulamıştır. Söz konusu örnekte Jeanette sonunda hastaneden çıkar, ancak annesi Wigan’dan dönene kadar bir süre Elsie Norris’in yanında kalması gerekir. Elsie ve Jeanette eve gelince Elsie ona boyanmış bir kutu içerisinde üç tane beyaz fare hediye eder. Elsie Norris aslında İncil’den bir sahneyi canlandırmıştır. Canlandırılan sahnede Kral Nebukadnezzar altın bir heykele ibadet edilmesini ister. Üç genç Shadrach, Meshach and Abednego ise yalnızca gerçek Tanrıya ibadet edeceklerini söyleyerek ona boyun eğmezler ve ceza olarak alevlere atılırlar. Ancak bu üç adam Tanrı onların sadakatini ödüllendirdiği için ölmez. Okyay bu kısımda isimleri hiçbir değişiklik yapmadan olduğu gibi aktarmıştır (yalnızca Abednego’da bir değişiklik vardı, bunun bilinçli bir tercihten ziyade bir tapaj hatası olduğu düşünülmektedir.). Okurun ilgili sahneyi anlayıp anlamadığı ise sorgulanır.

Özel isimlerin bir kısmının çevirisi için her iki strateji aynı anda tercih edilerek, karma bir yöntem uygulanmıştır.

Tablo 7

Oranges Are Not the Only Fruit Çevirisinde Karma Bir Stratejinin Tercih Edildiği Örnekler

KM-Oranges Are Not the Only Fruit (1985)	EM-Tek Meyve Portakal Değildir (2000)
---	--

	We decided to play Beetle to pass the time.	Vakit geçsin diye Böcek oynamaya karar verdik.
	"You've cheated," exclaimed my mother, as I fitted the last red leg on my insect. "Never trust a sinner."	Ben böceğime son kırmızı bacağı takarken annem "Hile yaptın" diye bağırdı. "Günahkarlara asla inanma."
4/2/6	"All right, we'll play again." And we did, right up until five minutes to twelve, when my mother leapt up and switched on the radio to hear Big Ben . (ss. 174-175)	"Pekala, yeniden oynarız." Ve oynadık, ta saat on ikiye beş kalaya kadar, ve annem yerinden sıçrayıp, Big Ben'den yeni yılı bildiren çan sesini duymak için radyoyu açtı. (s. 190)

Eserin sonlarına doğru geçen bu sahnede Jeanette eve, annesini ziyarete gelmiştir, bir süre evde kalır, geçmiş olaylar hakkında konuşmalar da Jeanette annesinin eskisi kadar katı bir tutum sergilemediğini fark eder. Burada geçen "Big Ben" Londra'nın en çok bilinen simge yerlerinden birisi olan saat kulesidir. Türk okura çok yabancı gelmese de okurun açıklama olmadan Jeanette'in annesinin yaptığı eylemi anlamlandırması kolay olmayabilir. Söz konusu sahnede Jeanette'in annesi hediyelerini açmak için sabırsızlanır ve zaman geçirmek için birlikte oyun oynarlar. Jeanette'in annesi saat gece yarısı on iki olunca yeni yılı simgeleyen Big Ben'in çalmasını duymak için radyoyu açar. Big Ben, bilinen bir simge olduğu için erek okura çok yabancı gelmese de "Big Ben'i duymak" ile kast edilenin ne olduğunun anlaşılması için Okyay hem Big Ben ifadesini olduğu gibi aktarmış hem de "yeni yılı bildiren çan sesi" diye bir açıklama ekleyerek karma bir strateji takip etmiştir.

Sonuç itibari ile Okyay'ın çevirisinde bir stratejinin diğerine üstün gelmediğini, İngilizcenin kurulu hegemonyası hissedilse de, Okyay'ın kullandığı yerel ifade ve kullanımlar ile Türkçenin ve Türk kültürünün kurduğu karşı hegemonyanın da gözlemlenebildiğini söyleyebiliriz (2010 yılındaki çalışmada incelenen toplam üç yüz yirmi yedi örneğin yüzde elli üç nokta yirmi biri yerileştirme stratejisi tercih edilerek çevrilirken, yüzde kırk iki nokta ellisi yabancılaştırma stratejisi ile aktarılmıştır (Sancaktaroğlu-Bozkurt, 2010b, s. 136)). Bu ifadeler nedeniyle zaman zaman eserin çeviri olduğunun gözden kaçacağı bölümler de çeviride dikkat çekmektedir. Okyay'ın bunu yaparken acıklığı sağlamak gibi bir motivasyonu olduğu düşünülebilir. Çevirmen, okura yakın bir metin yaratmıştır. Yabancılaştırdığı noktalarda ise, okur, bu eserin Türk kültürüne yabancı bir kültürde kaleme alındığını hisseder. Çeviri yoluyla dile ve kültüre giren bu ifadeler ise uzun vadede birer hegemonya kurma yöntemine de dönüşebilir.

4.3 England, England ve Çevirisi

İncelenen ikinci eser *England England* ve Serdar Rifat Kırkoğlu tarafından Türkçeye çevrilen *İngiltere İngiltere'ye Karşı* romanıdır.

Kırkoğlu yiyecekler ve deyimisel ifadeler ile argo kullanımları yerlileştirmeyi tercih etmiştir.

Tablo 8

England, England Çevirisinde Yerlileştirme Stratejisinin Tercih Edildiği Örnekler

	KM-England, England (1998/1999)	EM-İngiltere İngiltere'ye Karşı (2003)
4/3/1	Let me confess - cut your throat and hope to die , as I believe the saying goes - that I sometimes imagine such a day. (s. 31).	İtiraf edeyim ki, bunu anlayabilmek için galiba ölüm şerbetini içmek gerek , bazen böyle bir günü yaşamayı bil hayal ediyorum. (s. 39).
4/3/2	A swift tick was given to [...] game chips and crown roast. (s. 91).	[...] aynı şekilde patates kızartmasıyla birlikte servis yapılan av etine, kuzu kaburgası kızartmasına da çabucak onay verildi. (s. 103).

Birinci örnek, Kırkoğlu'nun eserin genelinde deyimleri çevirirken kullandığı yerlileştirme stratejisini göstermektedir. Kırkoğlu'nun tercih ettiği karşılık kaynak metinde geçen ifade ile birebir aynı olmasa da, söz konusu ifadenin Türkçedeki ve Türk kültüründeki karşılığı olarak yorumlanabilir. Diğer eserlerde geçen örneklerde de olduğu gibi Türk okurun aşına olduğu bu ifade okurun kendisini "evinde" hissetmesine yardımcı olmuş, akıcılığı sağlamıştır.

İkinci örnek yemek isimlerinin yoğun olarak geçtiği bir paragraftan alınmıştır. Söz konusu örnekte Gastronomik Alt Komite İngilizliğin sembolü olabilecek ve bu nedenle de tema parkında ikram edilebilecek yiyecekler üzerinde konuşmaktadır. Bu yiyecek isimleri aşağıda da belirtileceği üzere farklı yöntemler ile çevrilmiştir. Söz konusu bu örnekte ise Kırkoğlu'nun açıklayarak yerlileştirmeyi tercih ettiğini görmekteyiz.

Çevirmen, yer isimlerini ve diğer özel isimlerin çoğunu ise **yabancılaştırmıştır**.

Tablo 9

England, England Çevirisinde Yabancılaştırma Stratejisinin Tercih Edildiği Örnekler

	KM-England, England (1998/1999)	EM-İngiltere İngiltere'ye Karşı (2003)
--	--	---

4/3/3	<p>Pascal led to Saussure via Laurence Sterne; Rousseau to Baudrillard via Edgar Allan Poe, the Marquis de Sade, Jerry Lewis, Dexter Gordon, Bernard Hinault and the early work of Anne Sylvestre; Lévi Strauss led to Lévi-Strauss. (s. 53)</p>	<p>Söze Pascal'la başlayıp Laurence Sterne'den söz etti ve darken lafi Saussure'e getirdi; sonra Rousseau'dan başlayıp Edgar Allan Poe, Marquis de Sade, Jerry Lewis, Dexter Gordon, Bernard Hinault ve Anne Sylvestre'in yapıtlarından açarak Baudrillard'a geldi; söze Lévi-Strauss'la başladı ve Lévi Strauss'la bitirdi. (s. 62)</p>
-------	--	--

Yukarıdaki üçüncü örnekte, Fransız entelektüel, Projenin Koordinasyon Komitesi'ne hitap etmekte ve orijinaler ve bunların replikaları hakkında vaaz vermektedir. Kırkoğlu burada geçen isimleri olduğu gibi aktarmıştır. Okurun bu isimlere aşina olması beklenebilir, kaldı ki aşina olmasa dahi bağlamdan bu kişilerin ünlü entelektüeller oldukları çıkarımı yapılabilecektir.

Kırkoğlu, metin içinde geçen başka bir dile ait olan ifadeleri ve bazı yemek isimlerini **karma** bir yöntemle çevirmiştir.

Tablo 10

England, England Çevirisinde Karma Bir Stratejinin Tercih Edildiği Örnekler

	KM-England, England (1998/1999)	EM-İngiltere İngiltere'ye Karşı (2003)
4/3/4	<p>Roast Beef of Old England was naturally approved on the nod by the Gastronomic Sub-Committee, as were [...] Sussex pond pudding [...]. (s. 91).</p>	<p>İngilizlerin ünlü sığır eti kızartması Gastronomik Alt Komite tarafından doğal olarak bir baş sallama işaretiyle onaylandı; aynı şekilde [...] Sussex çöreği [...] da onaylandı. (s. 103).</p>
4/3/5	<p>Though even as I speak, a doubt suggests itself: surely the crinoline was a garment of the fashionable and bourgeois classes, its encirclement all too obviously denoting the protectedness, the noli me tangere, of such women. (s. 121)</p>	<p>Gerçi şimdi böyle konuşurken bile, kafamda bir kuşku var: Hiç şüphe yok ki çemberli eteklik, son moda giysiler giyen burjuva sınıflarına özgü bir giysiydi, giysinin çemberli yapısı bu tür kadınların korunmuşluğunu, noli me tangere'sini* çok belli bir şekilde gösteriyordu. (s. 133) ** (Lat.): "Bana Dokunmayın." İsa'nın çarmıhtan indirilirken söylediği rivayet edilen söz. (ç.n.) (s. 133)</p>

Dördüncü örnek yemek isimlerinin yoğun olarak geçtiği bir paragraftan alınmıştır. Söz konusu örnekte Gastronomik Alt Komite İngilizliğin sembolü olabilecek ve bu nedenle de tema parkında ikram edilebilecek yiyecekler üzerinde konuşmaktadır. Bu yiyecek isimleri yukarıda da belirtileceği üzere farklı yöntemler ile çevrilmiştir. Söz konusu örnekte ise Kırkoğlu'nun hem "pond pudding"i "çörek" olarak çevirerek yerleştirdiğini hem de Sussex ifadesini kullanarak kaynak metne özgü ögeyi tutarak karma bir strateji tercih ettiğini görüyoruz.

Bu son örnekte ise kaynak metinde geçen ancak İngilizce olmayan ifadelerden biri yer almaktadır. İlgili cümlede Komite bir logo aramaktadır ve projenin tarihçisi, İngiliz tarihinden bir kadın figürü kullanmayı teklif eder. Bu kadın bir uçurumdan düşmesine rağmen şemsiyesi ve "kasnaklı eteği" sayesinde ölümden kurtulan bir kadındır. Dr. Max ise kadının bu kasnaklı eteklerden giymediğini, bu tarz kıyafetler giymeyen orta sınıftan bir kadın olduğunu düşünmektedir. Burada geçen "noli me tangere" Latince bir sözcüktür ve "Bana dokunma." anlamına gelmektedir. İsa'nın, dirilişten sonra bu sözcükleri söylediği rivayet edilmektedir. Kırkoğlu bu ifadeyi aynıyla bırakmış, ancak bir açıklama ekleyerek karma bir strateji tercih etmiştir. Metinde geçen diğer yabancı sözcükler ("soixante-huitars" (s. 54), "lèse-majesté" (s. 123) vb.) için de bu stratejiye sadık kalmıştır. Lefevere bu tarz yabancı sözcüklerin yazar tarafından belli bir amaç güdülerek metne eklendiğinden ve bu durumda çevirmenlerin inisiyatif kullanmalarının öneminden bahseder (1992, s. 29). Kırkoğlu'nun kullandığı strateji gibi karma bir yöntemi önerir.

Sonuç olarak, Kırkoğlu kültürel öğeler ile dolu olan bu metnin Türk okura yabancı kalmaması ve akıcı olması amacıyla yerleştirme yapabileceği fırsatları kollayarak, bu stratejiyi yarıdan fazla örnekte uygulamıştır. Yabancılaştırdığı az miktarda (romanın tümü düşünüldüğünde) kısım ise (2010 yılındaki çalışmada incelenen toplam bin dört yüz elli örneğin yüzde yirmi dokuz nokta kırk dördü yabancılaştırma stratejisi tercih edilerek çevrilmiştir (Sancaktaroğlu-Bozkurt, 2010b, s. 165)) romanın özgün temasından kaynaklanıyor olabilir. İngiltere'de, İngiltere konulu bir tema parkı kurulmasını konu edinen romanda yer alan İngiltere'ye özgü öğelerin yerleştirilmesi konunun anlaşılmasına muhtemelen mani olacaktır. Bu tarz unsurlarda dahi Kırkoğlu tamamen yabancılaştırma yaptığı örnekleri sınırlı sayıda tutarak ve karma bir yöntemi tercih ederek hem İngiltere'ye özgü öğeleri aynıyla aktararak muhafaza etmiş hem de Türk okurun bunları anlamasına yardımcı olacak açıklamalar eklemiştir.

5. Sonuç

Yukarıda birkaç örnekle anlatılmaya çalışılan, daha kapsamlı bir çalışmadan alınan çevirmen yaklaşımlarından hareketle yerleştirme stratejisinin kıyafetler, yiyecekler, deyimsele ifadeler ve zaman zaman da argo ifadeler söz konusu olduğunda sıklıkla tercih edildiğini; yabancılaştırma stratejisinin ise edebi ve dini göndermeler, özel isimler ve yer isimlerinde sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz. Buna ek olarak yabancılaştırma ve yerleştirmenin aynı anda tercih edildiği (söz konusu kültürel ögeyi olduğu gibi bırakarak, bir açıklama eklemek gibi) alt kategorilerin yiyecekler, özel isim ve

göndermeler ve özellikle de (İngilizce metinde Latince, Almanca ve Fransızca yer alan) yabancı sözcükler olduğunu görmekteyiz.

Nicel araştırma sonuçlarına baktığımızda yerlileştirme stratejisini en çok tercih eden çevirmenin yüzde altmış iki nokta doksan altıyla (Sancaktaroğlu-Bozkurt, 2010b, s. 168) Biçen olduğunu; üç çevirmen arasında yabancılaştırma stratejisine en çok başvuranın yüzde kırk iki nokta elliyle (Sancaktaroğlu-Bozkurt, 2010b, s. 168) Okyay olduğunu ve karma stratejiyi en çok tercih edenin ise yüzde on bir nokta kırk dört ile (Sancaktaroğlu-Bozkurt, 2010b, s. 168) Kırkoğlu olduğunu görmekteyiz.

Yerlileştirmenin tercih edilmesinin altında yatan nedenlere baktığımızda çevirmenlerin kaynak kültürden ziyade erek kültür dizgesi ile uyumlu bir metin ortaya koyma arzuları görülmektedir. Erek kültürel değerleri tutmaya devam ederken, bir yandan da akıcı bir metin oluşturulması sağlanmıştır. Akıcı bir metin sağlanması, romanların rekabetçi yayın piyasasına girişine ve yerinin sağlanmasına yardımcı olur. Yoğun olarak yerlileştirmeyi tercih eden Biçen'in çevirisinin 2021 itibari ile on altıncı baskısını yapmış olmasında diğer sosyo-kültürel ve ekonomik nedenlerin yanı sıra tercih edilen stratejinin de payının olduğunu düşünebiliriz. Popüler roman çevirisi söz konusu olduğunda eserin kolay okunur, kolay tüketilir ve akıcı olması erek kültürde kabul görmesine yardımcı olarak, satışların artmasına yol açar ve yayınevleri tarafından da özellikle talep edilebilir.

Yerlileştirme ile akıcı çeviriler oluşturulurken yabancılaştırma stratejisi her zaman olmasa da buna ket vurabilmektedir. İncelenen eserlerde bu stratejinin tercih ediliyor olması ise İngilizcenin hegemonik konumu kadar eserlerin kendilerine özgü temaları ile de açıklanabilir. Kaynak kültüre ait öğeler, deyişler, ifadeler yabancılaştırma stratejisi ile erek kültüre girerek, kaynak kültüre ait değerlerin görünür olmasına olanak tanımaktadır. İkinci olarak daha önce yapılan çeviriler aracılığıyla olduğu kadar globalleşme, kültürlerin etkileşimi, sosyal medya, diziler, filmler ve benzeri ile daha önce kurulan bir aşinalık söz konusu olduğundan kaynak metinde geçen unsurların aynıyla kalması okurda anlamlandırmayı zorlaştırmayabileceği gerçeğinden yola çıkılarak da böyle bir karar verilmiş olabilir. Bu durum ise kurulu hegemonyanın yine pekiştirildiğinin bir işareti sayılabilir. İngilizceden Türkçeye yapılan çevirilerde hegemonya kurma bağlamında, yabancılaştırma stratejisinin etkisinin uzun vadede kendisini göstereceği de bir gerçektir. Yabancılaştırma yoluyla kültüre giren kavramların daha sonraki çevirilerde daha yoğun kullanılması, zamanla dilimize girmesi ve özgün metinlerde kendisini göstermesi genellikle olası bir durumdur.

Karma bir strateji tercih etmenin altındaki asıl amaç ise çevirmenin roman için sembolik önemi olan kaynak kültüre ait bir kültürel öğeyi bir yandan aynıyla tutmayı tercih etmesi, bir yandan da söz konusu kültürel öğenin okur tarafından da anlaşılır olmasını sağlamak istemesi olabilir. Özellikle sömürgecilik sonrası eserler düşünüldüğünde karma bir yöntemin bir alternatif olabileceği Wolf ve Tymoczko gibi araştırmacılar tarafından da zaman zaman belirtilir (daha ayrıntılı bir okuma için bkz. Manfredi). Örneğin Biçen dini, siyasi ve edebi göndermeleri tekrarlayarak, metnin içine birer açıklama eklemeyi tercih ederek; Kırkoğlu ise yiyecek adlarını tekrar edip zaman zaman metnin içine zaman zaman da dipnot olarak metnin dışına birer açıklama

ekleyerek melez bir metin oluşturmakta ve hegemonya kurma bağlamında çeviri metnin bir mücadele alanına döndüğünü bize göstermektedirler.

Sonuç olarak makalede ele alınan eserler özelinde, eser seçimi ile kurulan İngilizcenin hegemonyasının yabancılaştırma stratejisi ile bir yere kadar korunduğu ancak yerileştirme stratejisiyle bazı unsurların görünmez kılınarak hegemonyaya karşı çıktığı gözlemlenebilir. Karma stratejiler ise çevirmenler için başka birer çıkış yolu olarak kendisini göstermiştir. Benzer çalışmaların Amerikan edebiyatı eserleri ve görsel-işitsel ürünler üzerinden günümüzde yeniden ele alınması, Türkçeden diğer dillere farklı dönemlerde yapılan çevirilerin karşılıklı olarak incelenmesi bizi farklı sonuçlara götürebilecek, çevirinin zaman zaman hegemonya kurma aracı zaman zaman ise buna karşı çıkma aracı olması meselesi farklı bağlamlarda daha ayrıntılı incelenebilecektir.

Kaynakça

- Anderson, P. (1988). *Gramsci: Hegemonya, doğu/batı sorunu ve strateji* (T. Günersel, Çev.). Alan. (Orijinal eser yayım tarihi 1978)
- Anderson, H. (2014, October 21). Why won't English speakers read books in translation? *BBC Culture*. <https://www.bbc.com/culture/article/20140909-why-so-few-books-in-translation>
- Barnes, J. (1998/1999). *England, England*. Picador.
- Barnes, J. (2003). *İngiltere İngiltere'ye karşı*. (S. R. Kırkoğlu, Çev.). Ayrıntı.
- Bogenç-Demirel, E. (Yay. Haz.) (2013). *Çeviri sosyolojisinin inşası Bourdieu çözümleri-pratiklerden seçkiler*. Cinius Yayınları.
- Bulut, A. (2008). *Basından örneklerle çeviride ideoloji-ideolojik çeviri*. Multilingual.
- Cronin, M. (2003). *Translation and globalization*. Routledge.
- Cronin, M. (2006). *Translation and identity*. Routledge.
- Encyclopædia Britannica. (2010). Crinoline. In *Encyclopædia Britannica online*. Erişim: 05 Eylül 2021, <http://www.britannica.com>
- Erkazancı-Durmuş, H. (2020). *Pierre Bourdieu sosyolojisi ışığında Türk tiyatro alanında çevirinin rolü ve Dostlar Tiyatrosunun konumu*. Hiperyayın
- Fowles, J. (1969/1971). *The French lieutenant's woman*. Panther.
- Fowles, J. (1995/2008). *Fransız teğmenin kadını*. (A. Biçen, Çev.). Ayrıntı.
- Hoare, Q. & Smith, G. N. (Çev. ve Ed.). (1999). *Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci*. ElecBook.
- İngilizceye çevrilen roman sayısı neden az? (2015, Şubat 5). *BBC News Türkçe*. Erişim: 05 Eylül 2021, https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2015/02/150205_vert_cul_ingilizce_roman
- İstanbul Kalkınma Ajansı. (2017). *Uluslararası yayıncılık telif ve danışmanlık merkezi projesi (YATEDAM) Uluslararası yayıncılık raporu*.

<https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/dokuman/uluslararası-yayincilik-telif-ve-danismanlik-merkezi-projesi-yatedam-uluslararası-yayincilik-raporu/555>

- Karadağ, A. B. (2008). *Çevirinin tanıklığında 'medeniyet'in dönüşümü*. Diye Yayınları.
- Keskin, K. (2018, May 22). *Yayincılık sektörü için önemli bir rapor: Kültür istatistikleri yayımlandı. Branding Türkiye*. Erişim: 05 Eylül 2021, <https://www.brandingturkiye.com/yayincilik-sektoru-icin-onemli-bir-rapor-kultur-istatistikleri-yayinlandi/>
- Lefevre, A. (1992). *Translating literature: Practice and theory in a comparative literature context*. Modern Language Association.
- Manfredi, M. (2010). Preserving linguistic and cultural diversity in and through translation: From theory to practice. *Mutatis Mutantis*, 3(1), 45-72.
- Öncü, M. T. (2017). *Türkçe çeviriler bibliyografyası. Dünya edebiyatından çeviriler* (B. A. Sertdemir & G. Abacı, Yay. Kur.). Hiperyayın
- Sancaktaroğlu-Bozkurt, S. (2010a). Translation as a field of struggle: Hegemony and resistance in translation of English contemporary fiction. *Hacettepe Üniversitesi Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 20(Aralık), 81-102.
- Sancaktaroğlu-Bozkurt, S. (2010b). *Translation of text as translation of culture: A study of the Turkish translations of John Fowles's The French Lieutenant's Woman, Jeanette Winterson's Oranges Are Not the Only Fruit, and Julian Barnes's England, England* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Sancaktaroğlu-Bozkurt, S. (2014). Sömürgecilik sonrası dönem eserlerinin Türkçeye çevrilmesinde tercih edilebilecek yöntemler Things Fall Apart adlı eserin Türkçe çevirilerinin karşılaştırmalı analizi. *Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 38, 241-261.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2005). *Kapılar çeviri tarihine yaklaşımlar*. Scala Yayıncılık.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2018). *Türkiye'de çevirinin politikası ve poetikası 1923-1960*. (T. Demirel, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür.
- Tarbox, K. (1989). *The art of John Fowles*. The U of Georgia P.
- The Oxford English Dictionary. (1989). peignoir. *The Oxford English Dictionary* içinde.
- Timbs, M. (1866). *The club life of London with anecdotes of the clubs, coffee-houses and taverns of the metropolis during the 17th, 18th and 19th centuries*. Vol. I. Bentley.
- Tymoczko, M. (Ed.). (2010). *Translation, resistance, activism*. University of Massachusetts Press.
- Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.
- Venuti. (1998). *The scandals of translation: Towards an ethics of difference*. Routledge.
- Venuti, L. (2013). *Translation changes everything: Theory and practice*. Routledge.
- Williams, R. (1988). *Keywords*. Fontana.
- Winterson, J. (1985). *Oranges are not the only fruit*. Grove.
- Winterson, J. (2000). *Tek meyve portakal değildir*. (S. Okyay, Çev.). İletişim.